

Het 'paradijs', ofwel de 'hof van Eden', 'de tuin van JHWH'-God', de plaats waar hij pleegt te wandelen, komt buiten het verhaal van Adam, Eva en de slang, niet veel voor in de bijbel. Oorspronkelijk waren de mensen medebewoners van dat door God zelf geplante park, maar ze zijn eruit gegooid, nadat ze tot kennis en inzicht waren gekomen en meenden te weten wat goed en wat slecht is. Zij wilden dat inzicht niet aan God alleen overlaten, die na zijn scheppingswerk toch gezegd had gezegd dat alles wat hij gemaakt had 'zeer goed' was. Nou, dat is nog maar de vraag, dacht de mens, en denkt hij nog steeds. De toegang tot die tuin wordt bewaakt door 'Cherubs', een bijzonder soort engelen, zwaaiend met vlammeende zwaarden. Sinds zijn verdrijving is de mens naarstig op zoek naar dat verloren paradijs. En die zoektocht heeft veel moois opgeleverd: bloeiende landschappen, beeldende kunsten, wereldliteratuur, prachtige muziek, maar, als keerzijde van dezelfde medaille, heeft die hij ook altijd voor grote verwarring en catastrofes gezorgd.

De profeet Ezechiël gaat, in opdracht van de God die hem liefkozend 'mensenkind' noemt, flink tekeer tegen de verwarring en ellende van *zijn* tijd. Eerst klaagt hij uitvoerig de koningen van zijn eigen land aan, vervolgens de burenen: Ammonieten, Edomieten en Filistijnen. En dan tiert hij drie hoofdstukken lang tegen Tyrus. Tyrus was een machtig eilandstaatje, enkele kilometers ten noorden van Israël. We lazen Ezechiëls klaagzang, een soort satire op de koning van Tyrus. In een paar dichterlijke streken schildert de profeet zijn opkomst en ondergang. Ooit, *schmiert* hij, was die koning volmaakt, wijs en oogverblindend knap. Hij mocht verblijven in de hof van Eden, de godentuin. Hij werd behangen met de prachtigste edelstenen en aangesteld tot Cherub, tot opperwachtmeester van Gods heilige berg. Maar dan staat er iets raadselachtigs: hij wandelde daar tussen brandende gesteente. Gaat het hier wel over de echte Hof van Eden? Daar mocht toch geen mens meer in? lijkt eerder te gaan op het tegenovergestelde, een vals paradijs, een hel met gloeiende lava. En dat klopt wel met wat Ezechiël de koning eerder in hetzelfde hoofdstuk heeft verweten: 'Jij zegt: ik ben een god en bewoon een godenwoning midden in de zee, terwijl je een mens bent en geen god.' Ofwel: je hebt van Tyrus - dat eiland midden in zee - je eigen godenwoning gemaakt, je privé-paradijs. Je hebt je laten verleiden om er te vuur en te zwaard voor god te spelen en te bepalen wat goed en wat slecht is.

Zo slaat wat eerst nog een lofzang lijkt halverwege om in een klaagzang. Aanvankelijk is de wandel van de koning nog onberispelijk, brandschoon. *Totdat*.

'Totdat er onrecht in jou werd gevonden'. En Ezechiël typeert dat onrecht kortweg als volgt: 'Je bent verstrikt geraakt in al je handeldrijven, gepaard met wetteloosheid en geweld. Jouw schoonheid, al die pracht, heeft je hoogmoedig gemaakt, van louter praalzucht is je wijsheid gedooft'. Wetteloosheid, geweld, hoogmoed en praalzucht: de eeuwige kwalen van machthebbers. Het zijn hun maffiose praktijken overal en altijd: van Tyrus tot Malta. Tyrus beheerste lange tijd alle zeeën, dreef handel met alles en iedereen, maar dus ook met alle geweld. *Tyrannië rules the waves*. En nu is de koning dus van zijn eigen godenberg afgedonderd, alles wat hem heilig was heeft hij verloochend, de grote beschermende cherub met die edelstenen als rinkelende medailles op zijn borst is weggejaagd, en tot een lachertje gemaakt, tot een koningsdrama. Niet langer kan hij zijn onaantastbare, goddelijke gang gaan tussen het lava van geweld en onrecht. Nu wordt hij door een vuur van binnen uit verteerd en ligt hij al gauw als een hoopje as op de grond voor de ontzette ogen van alle volkeren. Omdat hij deed wat *hem* goed dunkte, maar wat slecht was, omdat hij achter oplichters aanliep, in zee ging met de firma Ploert & Schender. Omdat hij zichzelf wijs gemaakt had dat 'de wereld nu eenmaal zo is'. Daarom is hij de leegte in gewaaid, voor altijd, aldus het Woord van JHWH, aldus Ezechiël (en Psalm 1!).

Hoe vaak hebben wij mensen al niet mogen aanschouwen wat Ezechiël hier zo beeldend beschrijft?!

Hoe komt het toch dat bijna alle machthebbers, zelfs de meest idealistische, na enkele jaren veranderen in ongenaakbare goden? Socialistische, communistische, kapitalistische en religieuze paradijzen zijn doorgaans geboren uit de hartstocht voor gerechtigheid. Maar eenmaal gerealiseerd ontsporen ze allemaal zonder uitzondering na een of meer decennia. Dan dooft hun wijsheid, verstenen hun hun visioenen. 'Hoe verder onze ogen reiken, hoe verder weg de bergen wijken van rood en goud ons toegezegd.' En telkens opnieuw: 'ontij, ongeest, onland, onrecht'.

Walter Benjamin, in 1892 in Berlijn geboren, was een grote Joodse denker, schrijver van moeilijke, maar intrigerende geschriften. Uitgeweken naar Frankrijk stierf hij in 1940, in de Pyreneeën, op de vlucht voor de nazi's. In de laatste weken van zijn leven schreef hij een serie stellingen over het begrip 'geschiedenis'. Het zijn voorlopige aantekeningen, niet voor publicatie bedoeld, raadselachtig en intrigerend. Daarin lijkt hij wel wat op Ezechiël. Ze gaan over de verhouding tussen de geschiedenis van de mens en de komst van het 'messiaanse rijk', de komende wereld. Kern van die stellingen is, dat het messiaanse rijk niet het doel van de geschiedenis is, maar het einde ervan. De komende wereld is niet het eindresultaat van de 'voortgang', is niet maakbaar, maar komt onverwacht en laat zich hier en nu en overal en altijd, vermoeden, voorvoelen, in talloze 'messiaanse', bevrijdende gedachten en initiatieven van, mensen die doen wat goed is, die waar Psalm 1 het over heeft, en die meestal worden miskend, weggehoond, weggelachen.

In een van die stellingen figureert een schilderij van Paul Klee, dat Benjamin al heel lang in bezit had en overal mee naartoe nam. *Angelus novus* heet het, de nieuwe engel, en die engel is een soort tegenbeeld van de Cherub van Tyrus. Hij noemt het 'de engel van de geschiedenis'. Hij licht toe - ik probeer hem te volgen - : het lijkt erop dat de engel zich verwijderd van iets waar hij naar staart. Opengesperde ogen, open mond, uitgespreide vleugels. Zo moet de engel van de geschiedenis eruit zien, zegt hij, met zijn gezicht naar het verleden gekeerd, zijn rug naar de toekomst. Als *wij* omkijken naar de geschiedenis, zien we een aaneenschakeling, een kluwen van historische feiten en jaartallen, maar *hij*, die engel, ziet één grote catastrofe, dood en verderf. Voor zijn voeten stapelt de ene puinhoop zich op de andere. Hij zou graag stil willen staan, de doden opwekken en herbouwen wat vernield is. Maar dat lukt niet, zegt Benjamin, want 'er waait een storm uit het paradijs' die zo sterk is dat hij zijn vleugels niet meer kan sluiten. Daardoor wordt hij onstuitbaar ruggelings de toekomst ingedreven. Die storm, zegt Benjamin, dat is wat *wij* voortgang noemen. Messiaanse mensen van goede wil zouden zich, net als die engel, tegen die storm van de voortgang moeten keren en het onnoemelijke leed van de geschiedenis moeten gedenken. Wat vaak wordt voorgesteld als weg naar het paradijs, naar 'bergen van rood en goud', heeft talloze catastrofes veroorzaakt. Brengt niet elke technische voortgang steeds nieuwere en wredere wapens en oorlogen voort, en vergroot niet elke economische voortgang per saldo toch weer de kloof tussen arm en rijk?

Misschien zijn die notities van Walter Benjamin voor ons, met een dreigende klimaatcatastrofe in het vooruitzicht, nog actueler dan toen, in de begindagen van de grote catastrofe van de Tweede Wereldoorlog, na de al even catastrofale Eerste. We mogen hopen dat de klimaatdoelen van Parijs, de EU en hoe is het in Madrid?, worden gehaald. Maar als ik onze premier bij elk pleidooi voor ingrijpende maatregelen hoor zeggen, dat de economische voortgang er niet onder mag lijden, houd ik mijn hart vast. Welke politicus durft 'minder, minder, minder' te roepen als het om de economische groei gaat? Je zou, net als die engel van Benjamin wel messiaans willen leven, maar die storm die dagelijks op je af komt, al die dreigende catastrofes maken je vleugellam, en je denkt liever dat het jouw tijd wel zal uitduren. Maar je zou ook kunnen proberen die storm om te zetten in windenergie, in geestkracht, om

jezelf en anderen ermee op te laden. Is dat niet wat wij hier elke week proberen? Even stilte in de storm, overwegen, gedenken, op adem komen, zingen. Het 'ooit' waarmee het paradijselijke lied begint dat wij zo zingen, is geen onbereikbaar 'later' - 'stil maar, wacht maar' -, maar een verwachtingsvol 'nu of nooit'. Want, om nog eens met Walter Benjamin te spreken: 'Elke seconde kan de kleine poort zijn waardoor de Messias kan binnentreden'. Het is elk moment Advent. Hart vermoedt het, God geve het.